

Васильченко О.М.

аспірант

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРИРОДА ПОВЕДІНКИ АКТОРІВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ: КОНСТРУКТИВІСТСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Усвідомлюючи первинність соціальної природи міжнародних відносин як феномену, в дослідженні будь-якого їхнього прояву відтак варто звертати увагу на сутність механізму прийняття акторами відповідних рішень. А водночас – на існуючі структурні внутрішньо- та позасистемні чинники, що впливають на процеси планування та реалізації такої їхньої поведінки на міжнародній арені.

Саме тому наразі автор звертає увагу на ряд характерних рис теорії соціального конструктивізму (далі – конструктивізму), аби виявити ті з її ключових елементів, що можуть сприяти кращому сутнісному розумінню та ефективнішому поясненню й прогнозуванню поведінки акторів міжнародних відносин.

І для цього виокремимо деякі базові, на думку автора, концепти даної теорії, викладені в дослідженнях Ніколаса Онуфа, одного з основоположників застосування конструктивізму в теорії міжнародних відносин. Загалом останній, як і більшість конструктивістів, вважає, що більша частина феноменів соціальної дійсності (такі як влада, гроші, сила і т.п.) мають не природний, а суто конвенційний характер в межах комунікативної взаємодії відповідних сторін [1, с. 81].

Однак найвагомішим внеском Н. Онуфа в розвиток концептуального базису конструктивістської парадигми в міжнародних відносинах є запропоноване ним когнітивно-лінгвістичне розуміння природи міжнародних процесів. Так у своїй праці «Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations» дослідник виокремлює наступне. Дослідником стверджується, що поведінка акторів соціальної дійсності напряду залежить від природи та правил мовленнєвих структур, котрими вони користуються зокрема для створення поведінкових установок та – найважливіше – надання їм смислового значення. Тож Н. Онуф дає неформальному й «м'якому» вияву зазначених поведінкових установок на рівні принципів назву «норми (англ. – rules)». При цьому він

окремо артикулює, що створювана таким чином канва соціальної реальності, котру дослідник називає «світом», «завжди функціонуватиме на надання переваг одним акторам за рахунок ряду інших» [2, с. 19].

Зауважимо, що попередня теза відкриває альтернативне щодо раціонально-позитивістського фундаменту реалістичної парадигми розуміння природи поведінки акторів міжнародних відносин. Так як доводить, що в процесі реалізації власних дискурсивних практик та безпосереднього планування й прийняття поведінкових рішень агенти керуються специфічними когнітивними установками. Для міжнародного виміру підтвердження цьому знаходимо в подальших роботах Н. Онуфа, де він доводить, що «спільноти дійсно покладаються на правила і це особливо стосується міжнародного співтовариства» [3, с. 3].

Застосування такої перспективи до розуміння світових політичних процесів, звісно, відкриває нові грані й в розгляді міжнародних систем. Так одне з визначень, котре знаходимо в межах основ системної теорії міжнародних відносин, тлумачить структуру системи як сукупність стимулів та обмежень, що остання здійснює на свої елементи. А відтак можемо зауважити, що конструктивізм, в свою чергу, розглядає саме організовані сукупності згаданих норм і правил в якості такої структури, однак вносить важливий нюанс в розуміння характеру взаємозв'язку формули «агент-структура».

Оскільки в конструктивістській перспективі суб'єктність агента в структурі певної соціальної системи виникає лише тоді, коли він приймає відповідні попередньо встановлені поведінкові установки в її рамках; тобто долучається таким чином то згаданої структури.

На цьому тлі російський дослідник Олександр Макаричев показово виділяє сукупність соціально конструйованих структурних феноменів, що, згідно поглядів Н. Онуфа, становлять основу правил поведінки акторів міжнародного виміру. Це зокрема:

- 1) мовленнєві акти;
- 2) конвенції;
- 3) норми.

Відповідно, три типи мовленнєвих актів – стверджувальні, директивні та зобов'язальні – в процесі комунікації між акторами призводять до встановлення характерних суспільних домовленостей (конвенцій), що є результатом рішення, прийнятого на основі систем сприйняття таких акторів [4]. А в результаті ж багаторазового повторення на тлі соціальної

практики такі конвенції здобувають визнання та смислову вагу на боці учасників, відтак перетворюючись на явища установчого або конструктивного характеру – зокрема норми поведінки в міжнародному середовищі.

Варто відмітити, що всі такі норми, в свою чергу, як особливі установки та принципи поведінки за визначенням виконують функцію соціального контролю і, таким чином, становлять основу відповідних суспільних домовленостей, в межах котрих вони існують. А тому, як підкреслює Н. Онуф, норми ці спрямовані на забезпечення взаємозв'язку соціальних агентів із іманентно динамічним світом. При чому, варто відмітити, що й сам «світ», в якому функціонують актори-агенти, Н. Онуф пропонує розуміти як специфічну структуру, котра постійно трансформується в процесі модифікації згаданих норм та правил поведінки з боку агентів «нового» та «існуючого» гатунку [3, с. 4].

Виходячи з вищезгаданого, потрібно наголосити також на тому, що саме таке динамічне явище діалектичного характеру Н. Онуф називає втіленням агент-структурного зв'язку, на противагу баченню Александра Вендта, іншого відомого представника теорії конструктивізму в міжнародних відносинах. Останній же, в свою чергу, послуговується, серед іншого, концептами анархії, мікро- та макроструктур, а також вводить, наприклад, поняття «субагента» і т.п. в своїх дослідженнях [5, с. 145-157].

Таким чином, враховуючи окреслені вище результати наукового доробку Н. Онуфа, одного з початківців застосування теорії соціального конструктивізму в теорії міжнародних відносин, можемо прийти до таких висновків.

По-перше, конструктивізм як метатеорія дозволяє наблизитися до осягнення властивостей природи суб'єктного поля міжнародної політичної взаємодії. Оскільки ставить за мету пояснити, серед іншого, залежність взаємодії акторів від окремих поведінкових установок, вкорінених та водночас виражених у специфічних мовленнєвих актах сторін.

По-друге, варто пам'ятати, що такі мовленнєві акти, в свою чергу, є результатами когнітивної діяльності індивідів як нуклеарних одиниць будь-якої соціальної взаємодії й міжнародних відносин як її безпосереднього прояву.

Тож, по-третє, можемо ствердити, що, пропонуючи альтернативу раціонально-позитивістському фундаменту реалістичної парадигми міжнародних відносин, розуміння конструктивістами поведінки акторів світової арени відкриває можливості застосування до вивчення світової

політики широкого спектру дослідницьких підходів, котрі раніше були виключені з поля зору дослідників даної сфери. Серед них можна виділити для початку зокрема сукупність дослідницьких прийомів соціальної психології, нейролінгвістики, когнітології та семіотики.

Зрештою, по-четверте, прояв та подальший розвиток такого міждисциплінарного підходу до вивчення та розуміння теорії й практики міжнародних відносин свідчить про наближення «парадигмальної зміни» в розумінні процесів та явищ міжнародно-політичної дійсності.

Література

1. Porta D., Keating M. Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective / Donatella della Porta, Michael Keating. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 365 p.
2. Onuf N. Making Sense, Making Worlds/ Nicholas Greenwood Onuf. – New York: Routledge, 2013. – 364 p.
3. Onuf N. Rule and Rules in International Relations [Electronic resource] / Nicholas Onuf// Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights University of Helsinki. – Helsinki, 24 April 2014. – 23 p. – Access mode: http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%20%204-2-14.pdf (last access: 31.10.16).
4. Макарычев А. Регионализм глазами конструктивизма [Електронний ресурс] /Андрей Макарычев// Неприкосновенный запас. – 2010. – № 3(71). – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2010/3/ma14.html> (дата звернення: 31.10.16).
5. Wendt A. Social Theory of International Relations/ Alexander Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 429 p.